

Model-gebonden analysevragen als instrument voor de preekanalyse

De analyse van de in de preek gebruikte interpretatiemodellen richt zich op de trefwoorden, waarmee de verschillende segmenten van de preek worden samengevat. Voor elk model - gerangschikt met behulp van de categorieën tekst en lezer - zijn een aantal analysevragen opgesteld. Door de trefwoorden met deze vragen te confronteren wordt het mogelijk elk trefwoord bij één of meerdere interpretatiemodellen onder te brengen en er de bij dat model horende code aan toe te kennen. De codes in de tabellen komen overeen met de codes in onderstaande lijst. Deze lijst is het eigenlijke analytisch instrument van een preekanalyse en wordt bij elke analyse verder ontwikkeld.

De analysevragen

1. De tekst

Wordt het Schriftgedeelte gelezen in een roostersetting of in lectio continua?

Is er aandacht voor de tekst, los van de eigen beleving van de tekst?

1a. De onbevangen/naïeve lezing.

1 Wordt absolute gehoorzaamheid aan de tekst geëist, zodat er geen vragen aan de tekst mogen worden gesteld?

2 Wordt vooral positief waarderende aandacht besteed aan de religieuze en/of sociale gehoorzaamheid van de personen in het verhaal (en negatief waarderende aandacht aan hun ongehoorzaamheid) en niet aan hun kritische creativiteit?

3 Wordt er uitgegaan van de overeenkomst tussen geloof en ervaringen van de mensen in de tekst en de mensen nu? (Onder invloed van historische kritiek en Gadamer zal het hier meestal om existentialia gaan.)

4 Wordt gehoorzaamheid gevraagd aan enigerlei autoriteit buiten de tekst?

5 Wordt zonder meer uitgegaan van genade boven recht zonder dat de mens daar aan iets kan toe- of afdoen, laat staan die genade verdienen?

1b. De historische kritiek (hier toegespitst op het Ruthverhaal).

1 Legt de predikant de verhouding Moab-Israel uit?

2 Is er aandacht voor lossing, leviraat en de andere sociale voorzieningen?

3 Wordt er ingegaan op de religieuze en staats-politieke setting van de richterentijd?

4 Is er aandacht voor de functie van het verhaal na de ballingschap (Arameïsmen)?

5 Wordt er een historisch verband gelegd tussen Ruth en Jezus?

1c. Structuralisme en Amsterdamse School

1 Worden de betekenissen van de namen in verband gebracht met de rollen van de personen binnen het Schriftgedeelte?

2 Worden er belangrijke Hebreeuwse en Griekse woorden uit het Schriftgedeelte genoemd en ook uitgelegd?

3 Zegt de predikant iets over het genre van de tekst?

4 Wordt het verhaal in de canon geplaatst van Tenach, O.T., N.T. en ook de rabbijnse literatuur, joodse en christelijke traditie?

2. De lezer

Hoe vaak zegt de predikant 'ik'?

Is de lezing van het Schriftgedeelte dienstbaar aan een thema?

2a. Vrij mediterend, Schleiermacher.

Maakt de predikant naast de resultaten van de exegese ook gissingen naar de betekenis van de tekst, die hem of haar zelf aanspreken? Verbindt de predikant aan deze betekenissen vrije gedachten-associaties met z'n persoonlijk geloofsleven?

2b. Gericht invoelend, Dilthey

Wordt betekenis aan de tekst ontleend uitgaande van de sociale (1), de politieke (2), of cultureel-religieuze (3) problematiek uit de actualiteit?

2c. Het horizonmodel, Gadamer.

2c1. Vooroordelen inbrengen.

Worden de persoonlijke vooroordelen van de predikant of gemeente expliciet gemaakt t.a.v. het Schriftgedeelte als geheel, de personen erin, of het opgeroepen Godsbeeld?

2c2. Distantiëring.

Wordt kritisch afstand genomen van deze vooroordelen met de bedoeling het anders-zijn van het Schriftgedeelte te beleven?

2c3. Horizonversmelting.

Wordt de geschapen afstand overwonnen door een belichting van gemeenschappelijke existentialia, zodat de cultuurvreemde tekst toch in de nabijheid van de eigen beleving wordt getrokken?

3. Dialectiek van tekst en lezer, Ricoeur.

Is er bewegingsvrijheid binnen en buiten het gegeven van de tekst?

3a. Taal als discours

Staat de predikant stil bij het feit of beseft hij of zij, dat taal tegelijkertijd zowel iets vastlegt, gesloten structuur is, referenties heeft in en gebonden is aan de werkelijkheid, als ook openingen maakt, gebeurtenis is, ideële intenties heeft en nieuwe werkelijkheid schept? Is de predikant zich er van bewust, dat beide elementen van taal in een voortdurende wisselwerking met elkaar staan, die op gang wordt gehouden door het gebeurteniskarakter van taal en maakt hij of zij ruimte voor een dialectiek van tegenstellingen, waardoor het niet restloos te verklaren surplus, dat de taal herbergt zich kan manifesteren?

3b. De tekst

1 Wordt de wereld van de tekst met historische, literaire en andere kritiek zoveel mogelijk verkend om hem zich eigen te maken en om er nieuwe wegen in te ontdekken?

2 Ziet de predikant de tekst ook als een zelfstandige eenheid, die een wereld voor zich uitwerpt, waarin de personen uit het verhaal binnentreden en waarin ook de predikant wordt uitgenodigd om binnen te gaan en om er nieuwe wegen te bewandelen?

3 Is er aandacht voor de eigen kritische creativiteit van de personen in het verhaal?

3c. Metaforen en symbolen.

3c1. De metafoor.

1 Worden levende metaforen opgespoord in de tekst en wordt hun vernieuwende kracht uitgelegd?

2 Komen er metaforen voor in de preek? Dode (bestaande), levende (eigen, nieuwe) metaforen of worden dode metaforen tot nieuw leven gewekt?

3c2. De symboliek van kwaad en heil.

1 Worden symbolen opgespoord in de tekst en de onpeilbare diepten in de verborgen zinlaag, die wortelen in het kwaad (3c2.1k) en het heil (3c2.1h) zelf, alsmede de dialectiek van de verschillende zinlagen binnen de symbolen aangeduid? Wordt het kwaad niet bij voorbaat uitgeschakeld door het in te kapselen in een rationeel te volgen mythe?

2 Is er in de preek ruimte voor de dialectiek van kwaad en heil? Is het vertrouwen van de predikant in het heil zo groot, dat de worsteling tussen kwaad en heil in de predikant en in de preek zelf plaats mag vinden en het heil uit die worsteling zelf (of eventueel na de preek in het stille gebed) te voorschijn komt?

3c3. De argwaan.

1 Is er aandacht voor ontmythologisering door personen in de tekst?

2 Gaat de predikant kritisch om met de bijbelvertalingen en de christelijke en joodse overleveringstradities van het Schriftgedeelte (in het Ruth-verhaal bijvoorbeeld de rol van de vrouw, opbreken gemengde huwelijken)?

3 Worden bestaande tradities en toestanden kritisch ontmaskerd en ontmythologiseerd?

4 Gaat de predikant ook kritisch om met z'n eigen interpretaties van het verhaal?

3c4. Het verband tussen metafoor en symbool.

1 Maakt het surplus van de heilssymboliek de predikant vrij om creatief en met levende metaforen om te gaan met de bijbeltekst?

2 Schept de preek ruimte om met nieuw vertrouwen de strijd tussen goed en kwaad aan te gaan?

3d. Verklaren en begrijpen in het *récit* van de preek.

1 Is de predikant geneigd om het voorlopige karakter te accepteren van zijn of haar begrip van de wereld van de bijbeltekst en dus ook van de eigen preek, die van dat begrip afhangt?

2 Stimuleert deze preek de predikant tot nieuwe bestudering, tot het zoeken naar nieuwe verklaringen en tot het verwerven van een nieuw begrip van dezelfde tekst?

3 Wil de predikant nieuwe denkprocessen op gang brengen bij zichzelf en bij de hoorders, die hem of haar zelf ook weer stimuleren om verder te gaan op ontdekkingsreis in de wereld van deze tekst?